

spolu s ním by měl být i nám podnětem, abychom si víc všimli literárního a myšlenkového odkazu velkého holandského humanisty, jehož Chválu bláznovství přeložil do češtiny pohotově hned po jejím prvním vydání Řehoř Hrubý z Jelení a jehož spisy vydatně působily na náš národní humanismus i na naše osvícenství.

Josef Vintř

Corpus Fabularum Aesopiarum, vol. prius: *Fabulae Aesopicae soluta oratione conscriptae*, ed. *Aug. Hausrath*, fasc. 1 (editio stereotypa ed. prioris, MCMXL), Lipsiae 1957, pp. XXXVI + 208 + 6; fasc. 2, ed. *A. Hausrath*. Indices ad fasc. 1 et 2 adiecit *H. Haas*, editionem alteram curavit *H. Hunger*, Lipsiae MCMLIX, pp. XX + 351 + 1, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.

Zachované sbírky „Aisopových bajek“ pocházejí vesměs z doby byzantské, ale náměty bajek jsou starého původu. Znalost bajek, které pro svůj folklorní ráz byly zejména v lidových vrstvách velmi oblíbeny, šířily v Řecku v nejstarší době otroci cizího původu, jedním z nich byl také patrně skladatel bajek (*logopoiros*) fryzský (?) otrok na ostrově Samu v 6. stol. před n. l. Aisopos, známý spíše v latinizované podobě Aesopus anebo modernizované Ezop, od něhož své náměty odvozovala pozdější antická bajková tvorba. Když pak od 4. stol. před n. l. byly sestavovány sbírky bajek, staly se spolu s Aisopovým „životopisem“, jehož základní jádro je ze 6. stol. před n. l., oblíbenou lidovou četbou. Bajky byly jako pohádky nejvhodnějším tématem pro vyprávění matek, chův a vychovatelů, vypravovali si je na trhu, u krámů; brzy se četly ve škole, čerpali z nich iambografové a komikové. Záhy se jich zmocnila také rétorika, v níž se staly první etapou školního vyučování. Není proto divu, že se Aisopovy bajky dochovaly v tak neobvyklém počtu různých rukopisů. Hausrath jich vypočítává v přehledu rukopisů v 1. sv. svého vydání 96, přitom vynechává další, které mu byly známy jen z katalogů anebo z jiných pramenů (str. XXIX).

Vědecké vydání Aisopových bajek patří k nejobtížnějším filologickým úkolům; hlavní příčinou je jejich měnící se tradice (*T. Sinko*, *Literatura Graeca*, I 4, Kraków 1931, str. 191 n.). Již z toho, co bylo dříve řečeno, je patrné, že sbírky bajek se podle svého cíle vzájemně lišily nejen svým rozsahem a výběrem bajek, nýbrž hlavně jejich formou a dikcí. Dva způsoby, jimiž se ve starověku šířily Aisopovy bajky, tj. lidová četba a řečnická cvičení, zanechaly také zřetelnou stopu v jejich rukopisném dochování (*Hausrath*, *PWRE* VI. 1734, s. v. *Fabel*). Již ve starověku existovaly dva různé soubory, které v našich vydáních jsou zpřeházeny. Podle toho se obvykle rozlišují dvě hlavní rukopisné recenze, a to *recensio Accursiana*, zvaná tak podle *B. Accursia* z Pisy, který vydal Aisopovy bajky v Miláně kolem roku 1479 z rukopisu *c. Laurentianus* 86 sup. 79, a *recensio Augustana* podle rukopisu *c. Augustanus* v Mnichově (*Aug. Mon.* 564), obě se štěpí ještě na další větve. Vedle toho existovaly méně známé sbírky, z nichž byl kdysi nejvíce ceněn tzv. *codex Casinensis*.

Většina vydavatelů se zprvu přidržovala jednoho rukopisu, tak již jmenovaný *Accursius*, dále *R. Stephanus* (1546), *I. N. Nevelet* (1610), *de Furia* (1810), *I. G. Schneider* (1815), *L. Sternbach* (1894) a jiní. Podle vydání *de Furiova*, *Coraisova* a *Schneiderova* pořídil první vydání Aisopových bajek v B. T. roku 1852 *K. Halm*, další vydání roku 1875, 1889, 1911 a 1929 fotografické. Jeho vydání, které obsahovalo celkem 426 bajek, se přes různé nedostatky — nebylo založeno na studiu rukopisů — používalo až do nedávné doby, kdy bylo nahrazeno a překonáno vynikajícím vydáním *Hausrathovým*: 1. sv. 1940, 2. sv. 1956 — k tisku jej připravil *Hausrathův* spolupracovník a přítel *H. Haas*, který sestavil také velmi užitečný index verborum k oběma svazkům, protože *Hausrath* roku 1944 zemřel — nezmeněný přetiisk 1. sv. 1957, druhé vydání 2. sv. 1959 připravil *H. Hunger*. *Hausrath*, který se zabýval studiem Aisopových bajek téměř celý život, se pečlivým zkoumáním, srovnáváním a hodnocením téměř celé stovky rukopisů důkladně připravil na svůj těžký úkol poříditi kritické vydání. Výsledky své práce uveřejňoval porážku od roku 1898. Stěžejní slíbené dílo o rukopisech Aisopových bajek „*Aesop. Geschichte der handschriftlich überlieferten griechischen Fabelsammlungen*“ (cf. 1. sv. str. V), které pro nepříznivé poměry roku 1939 — propter horum temporum angustias — nemohlo vyjít, se pravděpodobně ztratilo, jak sděluje *Haas* (2. sv. str. XVII).

Sbírky bajek roztřídil *Hausrath* podle rukopisů na čtyři hlavní recenze: *Augustana* o 17 rukopisech (I, Ib), je charakterisována prostým slohem; *Vindobonensis*, rovněž o 17 rukopisech (II, III^a), rozvládného a neurovaného slohu, který byl typický pro 6. a další století; *Accursiana* o 51 rukopisech (III^b s podskupinami Φ , Γ ; III^c, III^a), s úsilím o uhlazenější výraz; *Augustanae editio altera* (Ia) o 11 rukopisech, jakýsi výběr z první recenze. O vzájemné souvislosti rukopisů, důvodech jejich zařazení i jejich hodnocení pojednal *Hausrath*

v práci dnes ztracené (viz výše), na niž již několikrát poukazuje v úvodu 1. sv. (str. V, VIII, IX, XV, XXIX).

Hausrath pojal do svého vydání texty bajek z rukopisných sbírek zpravidla v dvojím nebo trojím znění podle různých recenzi, k nimž přidal bajky zachované u Afthonia (40), Libania (3), Themistia (4), Juliana (1), na voskových tabulkách assendefských, bajky připisované Dositheovi (16), dále bajky z byzantské tradice (Theofylaktos Simokattes, tzv. Syntipas, Nikeforos Basilakes, Anonymus Brancatianus), v druhém vydání je také ještě připojeno několik bajek objevených na jednom z Rylandsových papyrů (Rylands 493), takže celkový počet bajek v souboru je 439 čísel.

Pořadí bajek ponechal Hausrath podle Augustana, zatím co Halm uspořádal bajky v pořadí abecedním. V přehledné tabulce je pak srovnáno pořadí podle jednotlivých recenzi. U každé bajky je ještě uvedeno pořadí podle Halm a Chambrého (Paříž 1925). Neobyčejně bohatý je kritický aparát. Hausrath jej založil na velkém množství rukopisů, což kromě Chambrého dřívější vydavatelé opomíjeli, přiklánějíce se ne dost důsledně k tomu či onomu rukopisu nebo vydání. I k nim Hausrath přiblížil, pokud to bylo nutné. V druhém vydání 2. svazku bylo přihlédnuto také k vydání B. E. Perryho z roku 1952 (Urbana, Illinois), a to ve zvláštním podrobném dodatku (str. 340–349). Ve zvláštních poznámkách pod textem jsou odkazy na antické autory.

Hausrathovým souborným vydáním Aisopových bajek se dostává do rukou klasických filologů cenné dílo. Přes výhrady vyslovené F. R. Adradosem (Gnomon, 29, 1957, str. 431 n., — Adradosova práce Estudios sobre al léxico de las fabulas esópicas, Salamanca 1948, jakož i uvedené vydání Perryho, nám nebylo dostupné), který popírá správnost Hausrathova třídění, uznává jeho zásluhu jen v recenzi II, III, a pokud se týče recenze I, se domnívá, že Perry došel k správnějším výsledkům, umožní toto dílo jak řešení dřívějších otázek např. o vývoji jednotlivých bajek nebo sbírek jako celku, tak pořizování vhodných výborů a překladů pro širší okruh čtenářů.

Antonín Hartmann

Martin P. Nilsson, **Geschichte der griechischen Religion II.** Die hellenistische und römische Zeit. 2. durchges. und ergänzte Auflage. 16 Taf. 5 Abb. S. 745. Handbuch der Altertumswissenschaft V, 2. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1961.

Již ta skutečnost, že oba díly dějin řeckého náboženství, napsané jedním z nejlepších současných jeho znalců, emeritním profesorem university v Lundu M. P. Nilssonem, musily být v krátké době (I. díl 1941 a 1955; II. díl 1950 a 1961) vydány podruhé, ukazuje na to, že jde o dílo vynikající a potřebné. Jeho význam je o to větší, že je zpracováno jako příručka, která zachycuje stav bádání do nejnovější doby.

Druhý díl zachycuje helénistické a římské údobí. Jde tedy o ty úseky dějin řeckého náboženství, které sice oplývají pestrým materiálem a přemírou zpráv, které však zároveň nejsou pro nás v každém případě zcela jasné. Proto bylo prvním autorovým úkolem najít způsob nejlepšího zpracování a rozvržení do vhodných oddílů. Řešil jej tak, že helénistickou dobu rozdělil na čtyři oddíly (*Helénistický svět*, str. 10 n., *Náboženství starořeckých měst*, str. 51 n., *Náboženství ve službách králů*, str. 132 n., *Osobní náboženství a náboženský světový názor*, str. 185 n.) a stejně tak i římskou (*Řekové v římském světě*, str. 310 n., *Řecké kultury*, str. 327 n., *Víra*, str. 395 n., *Synkretismus*, str. 581 n.). Již z tohoto rozdělení vidíme, že autor nepřistupoval k oběma epochám stejně. I když vychází z historické situace a také vždy podává její přehled, věnuje se rozboru těch jevů, jež se mu zdají být nejpodstatnější. Tak v helénistické době řeší vztah vládnů k náboženství obsáhle (str. 132–185), kdežto císařský kult zpracovává na necelých desíti stránkách (str. 384–395).

Zásada, podat obraz doby co nejuplněji, se projevuje v tom, že Nilsson sleduje všechny okolnosti, které mohly na náboženské názory — at kladně či záporně — působit. Tak se tu setkáváme s výkladem úlohy mythologie, astrologie, různých filosofických škol i školy samé, náboženské morálky, ohlasu v literatuře atp. Nelze popírat, že tím obraz podávaný autorem nezískává na barvitosti, avšak na druhé straně třeba říci, že vede mnohdy k rozšíření jednotlivých výkladů do několika oddílů. To, že je v mnoha případech zanedbáno hledisko zeměpisné, vede nutně k tomu, že je zanedbáno hledisko přísně historické, tj. k výkladu náboženského projevu jako jevu, spjatého časově s určitým prostředím.

Autor je si vědom toho, že dosavadní stav bádání není na tomto úseku zcela uspokojivý, a proto upozorňuje, že nelze napsat ani dějiny synkretismu (str. 4) ani úplné dějiny náboženství starověku (str. 5). Proto také vychází důsledně z řeckého náboženství. To ovšem vede k opomenutí některých neřeckých božstev at cizího či domácího původu, ale dosvědlených řeckými nápisy. Jako doklad převeho uvedme opomenutí kultu Dia z Doliché (cf. *Pierre Merlat, Répertoire des Inscriptions et Monuments figurés du culte de Jupiter Dolichenus, Rennes 1951*